

УДК 81'23

REPERE HUMBOLDTIENE ÎN STUDIUL RELAȚIEI LIMBĂ-MENTALITATE

Dănilă V.

doctorandă

Universitatea de Stat "Alecu Russo" din Bălți,

Republica Moldova

ocin.violina@mail.ru

Мова і ментальність є тісно пов'язаними концептами. Сучасні дослідження, що стосуються походження мови і ментальності, все частіше виходять з їх взаємозв'язку. Вільгельм фон Гумбольдт вважає, що мова виражає і звертає увагу на специфіку національного духу, маніфестує власне бачення світу, а різноманітність мов ілюструє різноманітність менталітетів, оскільки різні мови – це не різні позначення одного й того ж явища, а їх власне бачення цього явища.

Ключові слова: мова, ментальність, ідентичність, інтелектуальна діяльність, мислення, національний характер.

W. VON HUMBOLDT'S CONCEPTION IN LANGUAGE – MENTALITY STUDY

Danila V.

Ph. D. student

Alecu Russo State University of Bălți

Introduction. As opposed to his present-day and preceding researchers, Humboldt was the first one who paid a major attention to language theory problems. His linguistic concepts have been acted upon Kant's linguistic construct. Accounting for Kant's construct, Humboldt presents the connection between the language and its people's spirit as an illegible mystery. Humboldt's vision about linguistics is determined by people's spirit, which reflects the spiritual peculiarities of a nation. Only the language expresses and outlines the national spirit, manifests the proper vision about the world, as the diversity of languages equals the diversity of mentalities.

Purpose. The research has the aim to point out Humboldt's visions over the language and mentality study. Also, it has to present the genetic meaning of the language, the report between language and speech and the connection between language and mentality.

Methods. The applied methodology depended on the research aim, objectives and all problems we were looking for research. Thus, we have used the descriptive method, which was applied to present the researcher's concepts that refer to language and mentality study. The observation was also applied to result ascertainties and notices for the researched problem. The analysis and synthesis allowed the generalization to obtain results.

Results. While researching, we observed that Humboldt defines the genetic aspect of language, as it isn't a static phenomenon. The language expresses and focuses the national type, but the diversity of languages illustrates the variety of mentalities, different languages present different designations of the same object, while different visions about the world.

Conclusions. Humboldt's theory articulates the language-mentality interdependence, as the language has to model the spiritual character of its people. D. Irimia underlines Humboldt has a major importance "in establishing a coherence to language sovereignty": "The language is not a simple way of communication, but the spiritual expression and concepts about the world".

Key words: language, mentality, identity, intellectual activity, thinking, national character.

Wilhelm von Humboldt, spre deosebire de contemporanii și predecesorii săi, a fost primul lingvist care a acordat problemelor referitoare la teoria limbii o atenție majoră. Concepțiile lingvistice ale lui Humboldt s-au format sub influența filosofilor clasici germani, în special sub influența concepțiilor filosofice ale lui Kant. Ținând cont de concepțiile lui Kant, Humboldt prezintă legătura dintre limbă și “spiritul poporului” ca o taină indescifrabilă. Viziunea lingvistică a lui Humboldt este determinată de “spiritul poporului”. După Humboldt, în fiecare limbă se concentrează o anumită viziune, care reflectă particularitățile spirituale ale poporului respectiv. Anume limba exprimă și conturează sufletul național, ea manifestă viziunea proprie asupra lumii înconjurătoare, iar diversitatea limbilor reprezintă, de fapt, și diversitatea mentalităților.

Această cercetare are drept scop relevarea viziunii humboldtene asupra raportului dintre limbă și mentalitate. De asemenea, vom prezenta definiția genetică a limbii, raportul dintre limbă și limbaj, dar și legătura indistructibilă dintre limbă și mentalitate.

Metodele aplicată a fost determinate de scopul și obiectivele propuse, dar și de specificul problematicii examinate. Astfel, am utilizat metoda descriptivă, care a fost aplicată la prezentarea concepțiilor lingvistului cu privire la relația dintre limbă și mentalitate. Am recurs, după cum era firesc, și la metoda observației, eficientă în a examina, a face constatări și concluzii referitoare la aspectele problemei cercetate, iar generalizarea rezultatelor obținute a fost posibilă datorită analizei și sintezei.

Wilhelm von Humboldt (poet, filolog, clasic, filozof, estetician, antropolog și traducător) reprezintă o figură importantă a culturii germane. Cele mai importante idei ale lui Humboldt au fost preluate și dezvoltate de savanți precum E. Sapir, B.L. Whorf, B. Croce, N. Chomsky, dar, mai ales, de E. Coșeriu. În primul rând, este de remarcat faptul că învățatul german a emis afirmația precum că “omul este om doar prin limbaj” și a accentuat latura dinamică și creatoare a limbii, lăsând într-un con de umbră latura statică a acesteia. De asemenea, trebuie să menționăm meritul de a-i acorda o importanță sporită formei interne a limbii, căci, conform opiniilor lui W. von Humboldt, fiecare limbă are un principiu de ordonare intern, specific, făcând-o unică printre celelalte limbi ale lumii.

Pornind de la afirmația lui Eugeniu Coșeriu, precum că: “în formă corectă nu există limbă, ci numai acte lingvistice de expresie și comunicare, diferite de la un individ la altul și diferite, de asemenea, la același individ în funcție de circumstanțe. Niciun semn lingvistic nu are exact aceeași formă și aceeași valoare (semnificat) la toți indivizii care îl utilizează și în toate momentele când este folosit” (Coșeriu, 1995, pag. 26), trebuie să remarcăm faptul că, actul lingvistic, ca aspect fundamental, a fost valorificat, în primul rând de W. von Humboldt, considerat, pe bună dreptate, “fondatorul lingvisticii generale” (Coșeriu, 1995, pag. 27). Eugeniu Coșeriu a fost un descoperitor al studiilor humboldtene, iar “lingvistica sa integrală este traversată de un recognoscibil fir roșu humboldtian, vizibil încă de la începuturi” (Munteanu, 2008, pag. 192). Anulând definițiile limbii ca un fenomen static, W. von Humboldt, în studiul său “*Despre diversitatea structurală a limbilor și influența acesteia asupra dezvoltării spirituale a umanității*”, menționează: “Considerată în esența sa reală, limba este ceva trecător în mod continuu și în fiecare clipă. Chiar și conservarea ei prin scriere este întotdeauna doar o păstrare incompletă și mumificată, care reclamă mereu, la rândul ei, ca rostirea vie să fie făcută sensibilă. Limba însăși nu este un act (ergon), ci o activitate (energeia). De aceea, adevărata definiție a limbii nu poate fi decât una genetică. Limba este, cu alte cuvinte, efortul veșnic reluat al spiritului de a face sunetul articulat capabil să exprime ideea. Într-o accepție strictă și nemijlocită, aceasta este definiția acutului individual de vorbire; într-o accepție adevărată și esențială, putem considera limba, ca să spunem așa, drept exclusiv totalitatea actelor de vorbire. Căci în haosul dispersat de cuvinte și reguli pe care obișnuim să le numim limbă, ceea ce există cu adevărat este doar elementul particular produs prin vorbire (subl. n.), iar acesta nu este niciodată complet, necesitând și el o nouă prelucrare pentru a reflecta natura actului viu al vorbirii și pentru a da o imagine adevărată a limbii vii” (Humboldt, 2008, pag. 83).

Înainte de a prezenta concepția lui von Humboldt despre limbă și mentalitate, ar fi necesară prezentarea raportului dintre limbă și limbaj, menționând faptul că elementul de bază, în concepția sa, este spiritul: limbajul implicând creație, pe când limba survenind numai prin refacere: “Limbajul este adânc implicat în dezvoltarea spirituală a umanității, o însoțește pe fiecare treaptă a progresului sau a regresului local și fiecare stadiu cultural, din fiecare epocă, este recognoscibil și în limbaj... Limbajul izvorăște într-adevăr dintr-un adânc al umanității atât de misterios, încât ne împiedică să-l tratăm ca pe o operă veritabilă și ca pe o creație a popoarelor. El posedă un fel de spontaneitate care, deși inexplicabilă în esența ei, ni se dezvăluie în mod evident și nu este, din acest punct de vedere, un produs al activității, ci o emanație involuntară a spiritului, nu o operă a națiunilor, ci un dat care le revine acestora grație propriului destin” (Humboldt, 2008, pag. 57–58).

Fiind definită din perspectivă genetică, limba, conform opiniei lui W. von Humboldt, nu mai este un obiect pe care îl descoperim sau pe care îl inventăm, ci este o “energie” la care participă fiecare individ din cadrul unei colectivități. Limba nu mai este privită ca un mediu în care se reflectă gândirea, ci ca un factor important, formator al gândirii: “Limba este organul formator al gândului. Integral spirituală, integral interioară, trecând oarecum fără să lase urme, activitatea intelectuală se exteriorizează în vorbire prin intermediul sunetului și devine astfel perceptibilă pentru simțuri. Activitatea intelectuală și limba constituie o unitate și sunt inseparabile. Chiar și privită în sine, activitatea intelectuală este legată de necesitatea de a intra în relație cu sunetele verbale, căci altfel nici gândirea nu ar putea să obțină claritate, nici reprezentarea nu ar putea deveni concept. Legătura indestructibilă care unește gândirea, organele vocale și auzul cu limba rezidă irevocabil în alcătuirea originală, cu neputință de explicat altfel, a naturii umane. Concordanța dintre sunet și idee este, așadar, evidentă” (Humboldt, 2008, pag. 89).

Humboldt este cercetătorul care a văzut în varietatea limbilor vorbite reflectarea unei diversități spirituale, iar pluritatea limbilor și a viziunilor lingvistice asupra lumii ar fi, prin urmare, și o consecință a pluralității caracterelor popoarelor. Limba este cea care concentrează configurarea unei națiuni, limba reprezintă o activitate a spiritului poporului, ea fiind aceea “configurare a națiunii”: “A defini limbile ca activitate a spiritului este absolut corect și adecvat, deoarece existența spiritului nu poate fi gândită decât în activitate și ca activitate. Indispensabilă pentru studierea lor, descompunerea analitică a structurii limbilor ne obligă să vedem în ele un proces care înaintează către anumite scopuri, cu anumite mijloace, și de aceea trebuie să le privim drept configurații ale națiunilor” (Humboldt, 2008, pag. 85).

Caracterul unui popor se reflectă în toate aspectele vieții sale sociale: limbă, cultură, mentalitate, căci el aparține “atât unei clase de vorbitori, unei națiuni sau unei epoci” (Chabrolle-Cerretini, 2008, pag. 30). Legătura strânsă dintre limbă și mentalitate este prezentă în actul de transpunere a lumii în idei, fapt ce se răsfrânge în toate părțile componente ale limbii: “După cum anumiți indivizi, prin forța specificității lor, imprimă spiritului uman un nou impuls într-o direcție rămasă până la ei neexplorată, tot așa pot face și națiunile în configurarea limbajului. Între structura limbii și reușita tuturor celorlalte feluri de activitate intelectuală există însă o legătură de netăgăduit. Această legătură consistă în primul rând – și noi o tratăm aici sub acest unic aspect – în duhul însuflețitor pe care forța configuratoare a limbajului îl revarsă asupra limbii în actul de convertire a lumii în idei, în a?a fel încât acest duh se răspândește în chip armonios în toate părțile componente ale limbii” (Humboldt, 2008, pag. 78–79).

Cuvintele unei limbi capătă înțelesuri în actele de vorbire, ele concentrează viziunea poporului asupra lumii, dar și viziunea poporului asupra lumii, la rândul ei, este sedimentată în limbă. Limba are rolul de a conserva mentalitatea poporului. Mentalitatea poporului este reflectată, mai apoi, în opere de artă, deși ele se întrepătrund în mod simultan “în creațiile spirituale, activitatea națiunii și cea a indivizilor”. Legătura indestructibilă dintre aceste concepte (limbă și mentalitate) este descrisă de W. von Humboldt în următorul fragment: “Dacă gândim ca posibil faptul că o limbă se naște în sânul unei națiuni în același fel în care cuvântul se dezvoltă încărcat de înțeles și de expresivitate din viziunea asupra lumii, pentru a reprezenta la rândul ei acea viziune asupra lumii cu cea mai mare puritate

și pentru a se configura ea însăși în așa fel încât să poată pătrunde cât mai ușor și cât mai corporal în orice articulație a ideilor, atunci o asemenea limbă, atâta timp cât principiul său vital se conservă, ar trebui să suscite în fiecare individ aceeași forță, îndreptată cu un succes egal în aceeași direcție. [...] Dacă trebuie să le privim ca pe niște culmi în formarea limbajului, limbile noi sunt, pe de altă parte, treapta inițială a unei configurări spirituale bogate în sentimente și pline de fantezie, și în acest sens este absolut legitim să considerăm că opera națiunilor trebuie să preceadă operele indivizilor, chiar dacă cele spuse până acum dovedesc incontestabil cât de mult se întrepătrund în mod simultan, în creațiile spirituale, activitatea națiunii și cea a indivizilor” (Humboldt, 2008, pag. 78–79).

W. von Humboldt observă sincronizarea celor două elemente pe parcursul evoluțiilor lor, dar și faptul că ele se contopesc în facultatea intelectuală a indivizilor vorbitori ai limbii respective. Limba ca și literatura, ca formă în care se depozitează mentalitatea unui popor, urmează aceeași cale, ambele concepte fiind legate indisolubil una de alta: “Limbile cresc supunându-se acelorași condiții ca și forța spirituală, pentru care ele constituie deopotrivă principiul vital și stimulator. Amândouă însă, limba și forța spirituală, nu progresează succesiv și separat una de cealaltă, ci sunt mai degrabă unul și același act, absolut indivizibil, al facultății intelectuale. Dacă un popor acționează în interiorul său în așa fel încât limba sa, instrument al oricărei activități umane, să se poată dezvolta liber, putem spune că acel popor caută și obține în același timp lucrul însuși, adică ceva diferit și mai elevat; iar când reușește aceasta pe calea creației poetice și a intuiției meditative, acțiunea sa se repercutează simultan și asupra limbii înseși. Când desemnăm cu numele de literatură primele încercări ale efortului intelectual, chiar dacă acestea sunt rudimentare și necizelate, înțelegem deopotrivă că limba urmează aceeași cale ca literatura și că ele sunt legate indisolubil una de cealaltă” (Humboldt, 2008, pag. 79).

Mentalitatea unui popor, sau spiritul său, așa cum îl numește W. von Humboldt și limba sa sunt contopite și se regăsesc una în cealaltă, având funcții complementare, dar niciodată identice: “Specificitatea spiritului și configurația limbii sunt atât de contopite la un popor, încât, dacă una dintre ele ar fi dată, cealaltă ar trebui să fie dedusă în întregime din prima. Specificitatea intelectuală și limba permit și favorizează numai forme care-și corespund. Limba este, într-un fel, manifestarea exterioară a spiritului popoarelor; limba lor este spiritul lor, iar spiritul lor este limba lor. Oricât am vrea, nu le putem gândi niciodată îndeajuns de identice” (Humboldt, 2008, pag. 79).

W. von Humboldt încearcă să găsească o explicație a diversității mentalităților existente, menționând căci, chiar dacă “modul în care limba și spiritul popoarelor izvorăsc într-adevăr din una și aceeași fântână, inaccesibilă înțelegerii noastre, el ne rămâne ascuns și inexplicabil” (Humboldt, 2008, pag. 80). Cercetătorii trebuie să ia în considerare cauza diversității viziunilor asupra lumii, căci ea i se oferă autonomă, iar limba doar se conformează acestei autonomii: “Fără să dorim să decidem însă prioritatea uneia sau a alteia, în forța spirituală a națiunilor trebuie să vedem totuși principiul explicativ real și adevărata cauză care determină diversitatea limbilor, pentru că doar ea ni se oferă privirilor vie și autonomă, pe când limba doar i se conformează” (Humboldt, 2008, pag. 80).

Dihotomia caracterul limbii – spiritul și caracterul poporului care vorbește limba respectivă este determinată de o relație de interdependență, căci, așa cum caracterul poporului este reflectat în limbă, și limba, la rândul ei, influențează caracterul poporului, definindu-i originea: “Dintre toate manifestările prin care spiritul și caracterul se fac cunoscute, limba este singura în stare să le exprime pe amândouă în mișcările și în cutele lor cele mai ascunse. Dacă vedem deci în limbi un principiu explicativ al dezvoltării spirituale succesive, este necesar totuși să considerăm că ele au apărut datorită specificității intelectuale și să căutăm tipul acestei specificități intelectuale exclusiv în structura internă a fiecărei limbi; așa încât, dacă distincțiile pe care le-am introdus până aici trebuie completate și unificate, avem datoria să pătrundem mai adânc în natura limbilor și în posibilele repercusiuni pe care le pot avea diferențele dintre limbi, pentru ca în acest mod studiul comparat al limbilor să se pună în mișcare pornind de la punctul său de referință ultim și cel mai înalt.” (Humboldt, 2008, pag. 80).

În urma cercetării, am observat că W.von Humboldt definește limba din perspectivă genetică, anulând existența limbii ca fenomen static. Limba exprimă și concentrează caracterul național, determinând viziunea proprie asupra lumii, iar diversitatea limbilor ilustrează diversitatea mentalităților, pentru că limbile diferite nu reprezintă desemnări diferite ale aceluiași obiect, dar diferite viziuni asupra lumii: “structura limbilor speciei umane este diversă, deoarece și în măsura în care specificitatea spirituală a națiunilor este ea însăși diversă” (Humboldt, 2008, pag. 79-80). Prin urmare, pe de o parte, limbile sunt diverse, pentru că mentalitățile sunt diverse, iar, pe de altă parte, mentalitățile și viziunile popoarelor asupra lumii sunt guvernate “de forța supremă” sau de “geniul limbii” (Meriacre, 2010, pag. 121).

Principalele teorii ale lui W. von Humboldt se referă la determinarea raportului dintre limbă și mentalitate, dar și la prezentarea coeziunii dintre aceste două concepte. Or, viziunea unui popor se răsfrânge asupra limbii, iar limba are rolul de a cultiva caracterul spiritual al poporului. Prin urmare, pluralitatea limbilor este determinată de pluritatea mentalităților existente, care determină, la rândul lor, modul de desemnare a realităților. D. Irimia menționează că meritul lui Humboldt a fost să scoată “lingvistica de sub suveranitatea absolută a logicii, printr-o mai complexă înțelegere a funcției și structurii limbii: “Limba nu este un simplu mijloc de comunicare, ci și expresia spiritului și a concepției asupra lumii” (Irimia, 2011, pag. 67).

Bibliografie

- Chabrolle-Cerretini, A-M. (2008). *La vision du monde de Wilhelm von Humboldt: Histoire d'un concept linguistique*, Lyon: ENS éditions.
- Coșeriu, E. (1995). *Introducere în lingvistică*, Cluj: Editura Echinox.
- Humboldt, W. von (2008). *Despre diversitatea structurală a limbilor și influența ei asupra dezvoltării spirituale a umanității* (traducere, introducere, note de Eugen Munteanu). București: Humanitas.
- Irimia, D. (2011). *Curs de lingvistică generală*, Editura Universității, “Alexandru Ioan Cuza”, Iași.
- Meriacre, A. (2010). Corelația limbă-viziune în accepția diferitor lingviști străini. *Studia Universitatis: Seria Științe Umanistice*. Chișinău: CEP USM.
- Munteanu, C. (2008). Un eveniment cultural: Wilhelm von Humboldt în românește. *Limba Română*. 7–8, XVIII.